DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 SPALIO 24 D. NR. 38 (127)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Dorybės ir „vertybės”

Niekaip man iš galvos neišeina toji magiška frazė (o gal tiksliau vadinti ją užkeikimu ar užkalbėjimu), kurią dažniausiai vartoja žurnalistai, politikai ir įvairaus plauko visuomenės veikėjai, neišskiriant nė kultūrininkų – „žmogiškosios vertybės”. Dar jos būna „tradicinės”, „krikščioniškos” arba tiesiog „vertybės”. Dar kartais nuskamba „vertybinės nuostatos”, apeliuojančios į pragmatišką klausytojo požiūrį. (Gaila, kad rinkimų metu neužsirašiau daugiau šios frazės variacijų – netekau įdomaus studijų objekto, bet šaukštai dar ne po pietų, manau, dar turėsiu progos ne kartą šios frazės variacijų išgirsti).

Šiaip jau susidaro įspūdis, kad šitą sąvoką kiekvienas kalbėtojas yra išminkęs savo burnoje lyg kokią kramtomąją gumą ir gali ją ne tik sėkmingai žiaumoti, bet prireikus išpūsti efektingus burbulus. Ir tų burbulų tiek daug, kad mes jau turbūt nebežinome, ką gi reiškia tas patogus žodis „vertybės”. Kai jį, dar pridurdamas žodį „krikščioniškos”, vartoja politikas, kuris atstovauja partijai, turbūt pažeidusiai visus visutėlius dešimt Dievo įsakymų, ir niekas nesuglumsta ir nepaprašo paaiškinti, ką gi ponas iš tiesų turi omeny, taip sakydamas – imi suvokti, kad sąvoka „vertybės” jau aiškiai nebesuvokiama ir nebeidentifikuojama pačioje visuomenėje. Vadinasi, „vertybės” tapo paslankia ir patogia forma apibrėžti tai, ko mes nebesuvokiame, bet iš įpročio laikome teisinga ir sektina.

Šiaulių S. Sondeckio menų gimnazijos moksleivių nuotr.

Ir čia turbūt slypi pavojus „vertybes” paversti tokia miglota sąvoka, kuri iš esmės yra niekinė, neįgalinanti galvoti ir rinktis tarp gėrio ir blogio. „Vertybės” lyg ir liudytų gėrio pagrindą, bet kas gi yra gėris, paslėptas tokios neaiškumo ūkanos? Žmogaus teisės? (Taip, bet nepamirštant žmogaus pareigų). Žmogaus laisvė? (Taip, bet nepamirštant ir tabu). Pažanga ir inovacijos? (Taip, bet nepamirštant, kad pažanga lygiai tiek pat gali tarnauti ir gėriui, ir blogiui). Lyčių lygybė? (Taip, bet ne jų niveliacija, nepamirštant ir to, kad egzistuoja ir skirtybės, kurios taip pat yra svarbios).

Ir kadangi neseniai su malonumu perskaičiau Jozefo Pieperio knygą „Apie dorybes”, pasakyčiau paprastai – vertybės yra dorybės. Autorius, remdamasis šv. Tomu Akviniečiu, išskiria keturias pagrindines dorybes, papildančias viena kitą: protingumą, teisingumą, tvirtumą ir susivaldymą. Visos jos, o ypač protingumas ir teisingumas, neatsiejamai susijusios viena su kita, yra gėrio pagrindas, nes gėris yra protingas ir teisingas.

Šią puikią knygą rekomenduoju visiems, tik nepažadu, kad bus labai lengva skaityti. Nes „vertybės” daugeliui mūsų atrodo kitokios – lengviau suvokiamos, paprasčiau priimamos, gal net įkalbamos, indoktrinuojamos, infiltruojamos. Ir dėl to stebėtis neverta, nes toks tas mūsų pasaulis – anot Henriko Radausko, jis iš mūsų juokiasi, paspendęs savo tinklą ant žemės šios takelių ir takų. Bet jeigu šioje bruzdžioje gyvenimo ūkanoje būna prašvitimų, kai imi ilgėtis tiesos kaip skaudaus šviesos smūgio – tada reikia būtinai žinoti, kas yra tavo egzistencijos pagrindas. Dorybės ar „vertybės”.

Renata Šerelytė

***

Kitaip gyventi! Skriejančios ratu
Spalvotos tuščiadarbės žodžių girnos,
Kvaila garbe, viendienių laime girtos,
O gomury nuo svaigulio - kartu.

Kitaip gyventi! Žodžio vienatie,
Tu brangakmeni iš bekraštės jūros,
Į mano sielą kerinčiai sužiuręs,
Buvimo ženklą – spindulį siunti.

Kitaip gyventi! Žodi – veiksme, tu
Esi vienintelis, pasirinktas tą mirksnį –
Lyg prieš teisybės veidą ar prieš mirtį,
Karų marų ir netekties metu – – –

Aldona Elena Puišytė

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo” priedui „Kultūra”, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje”

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Dorybės ir „vertybės” • **2-as psl. Algis Vaškevičius.** Kristijono Donelaičio „Metai” – ir šiuolaikiškai, ir graikiškai • **3-as psl. Metų knygos rinkimai 2020.** Poezijos knygos. Aidas Marčėnas. „Ir” • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Dosnusis NDG savaitgalis • **6-as psl. Gintaras Beresnevičius.** Elito identitetas. Esė • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Įsipatogink „Nepatogiam kinui” • **8-as psl. Kultūros kronika/ Laiškas „Kultūros” priedo redaktorei**

Kitame numeryje: Minint Č. Sugiharos metus Lietuvoje • Slėpiningoji Liūnė Sutema

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Kristijono Donelaičio „Metai" – ir šiuolaikiškai, ir graikiškai

Algis Vaškevičius

1818 metais Liudviko Rėzos pirmą kartą išleisti Kristijono Donelaičio „Metai" vis dar skaitomi, analizuojami, verčiami į kitas kalbas. Lietuvių grožinės literatūros pradininko poema neseniai pirmą kartą buvo išversta į graikų kalbą ir rugsėjo mėnesį išleista šioje šalyje. Tai jau septyniolikta pasaulio kalba, kuria buvo išleisti K. Donelaičio „Metai".

Tarp 1765–1775-ųjų parašyti „Metai" yra vienas dažniausiai iš lietuvių į užsienio kalbas verčiamų kūrinių, 1977 m. įtrauktas į UNESCO Europos literatūros šedevrų sąrašą. Kūrinys yra išleistas anglų, armėnų, baltarusių, čekų, gruzinų, latvių, lenkų, rusų, švedų, ukrainiečių, vengrų, vokiečių ir kitomis kalbomis. Į anglų, lenkų, rusų ir vokiečių kalbas poema versta ne po vieną kartą, taip pat pasirodė ne viena šių vertimų laida.

Naujausi vertimai Vilniaus universiteto Užsienio kalbų instituto docentės Carmen Caro Dugo į ispanų kalbą pasirodė 2013 metais, 2014-aisiais, kai buvo minimos K. Donelaičio 300-osios gimimo metinės, poema išleista itališkai (vertėjas Adriano Cerri), 2018 metais pasirodė Karolinos Masiulytės-Paliulienės vertimas į prancūzų kalbą, o pernai „Metus" į olandų kalbą pirmą kartą išvertė lingvistas, Lozanos universiteto dėstytojas Michiel de Vaan.

Graikiškas poemos pavadinimas – (ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ). „Metus" į šią kalbą išvertė Salonikuose gyvenantis vertėjas Sotiris Souliotis, o išleido leidykla „Saikspirikon". Knyga išleista veidrodiniu principu: vienoje pusėje pateikiamas originalus tekstas lietuviškai, kitame – vertimas į graikų kalbą. Šio kūrinio į graikų kalba vertimas ir išleidimas – bendras Kristijono Donelaičio draugijos, Lietuvos kultūros instituto ir Lietuvos ambasados Graikijoje projektas.

Knygos pristatymas Graikijoje įvyko rugsėjo 15 d. Lietuvos ambasados Graikijoje surengtos virtualios transliacijos, skirtos pažymėti Lietuvos atkurtos nepriklausomybės 30-etį, metu. Apie vertimą kalbėjęs S. Souliotis sakė, jog tai buvęs labai nelengvas darbas, nes jis norėjęs perteikti kūrinio kalbą, artimą originalui ir naudojęs graikišką dialektą bei išlaikęs hegzametrą.

„Vertime naudojama kalba nėra kasdienė graikiška kalba, bet geras vertėjas privalo pateikti kuo arčiau originalo esantį vertimą, rašytojo kalbą", – sakė transliacijos metu vertėjas, kuris eteryje perskaitė pirmąsias „Pavasario linksmybių" šešias eilutes pradedantį „Jau saulelė atkopdama budino svietą" graikų kalba. Šį vertimą ir patį vertėją transliacijos metu pristatė žinomas Lietuvos teatro režisierius Cezaris Graužinis, jau nemažai metų gyvenantis ir dirbantis Graikijoje.

Lietuvos ambasadorius Graikijoje Rolandas Kačinskas sakė neabejojantis, kad vieno svarbiausių kūrinių Lietuvos literatūros istorijoje pasirodymas graikų kalba ženkliai prisidės prie lietuvių kultūros sklaidos Graikijoje. „Tikiu, kad graikų skaitytojai K. Donelaičio „Metus" sutiks su dideliu susidomėjimu, nes poema „Metai" parašyta graikų skaitytojams gerai žinoma antikine eilėdara – hegzametru.

Kai pirmą kartą dėl šio projekto į ambasadą kreipėsi K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, neabejojau, kad privalome padaryti viską, kad „Metai" suskambėtų ir graikiškai. Šiek tiek užtruko, ir nors dėl COVID–19 pandemijos nepavyko įgyvendinti pradinio sumanymo knygą pristatyti tarptautinėje Salonikų knygų mugėje gegužės mėnesį, svarbiausia, kad ji jau pasiekiama Graikijos skaitytojams", – teigė ambasadorius.

Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas G. Skamaročius sakė: „Vertėjo S. Souliočio dėka „Metus" galėsime skaityti jau aštuoniolikta pasaulio kalba, įskaitant lietuvių. Ypač malonu, kad hegzametro kūrinyje pagaliau „susitiko" dvi senosios, didžios kalbos".

„Kiekvienas užsienyje išleistas Lietuvos literatūros vertimas atidaro dar vieną naują langą į Lietuvą ir suteikia galimybę kitomis kalbomis šnekantiems žmonėms giliau pažinti mūsų šalį, jos istoriją ir kultūrą. Neabejoju, kad ir 'Metai' išplės ligšiolinį 'graikišką' Lietuvos vaizdą", – Graikijoje išleista K. Donelaičio poema džiaugėsi Lietuvos kultūros instituto direktorė Aušrinė Žilinskienė.

Kalbant apie „Metus", galima pasidalinti dar viena džiugia naujiena – tik ką ši poema perleista naujai ir pritaikyta šių dienų skaitytojams. Nėra abejonių, kad K.Donelaičio didaktinė poema yra vienas reikšmingiausių kūrinių per visą Lietuvos literatūros istoriją. Su laiku klasikos vertė tik auga. Vis dėlto aštuoniolikto amžiaus pabaigoje rašytas kūrinys jau šiek tiek nutolo nuo dabartinės kalbos ir šių dienų skaitytojams dalis aprašytų dalykų pasidaro neaiškūs.

Lietuvių literatūros tyrinėtoja, profesorė Dalia Dilytė padarė didžiulį darbą ir priartino K. Donelaičio „Metus" prie modernaus skaitytojo. Šiame „Sofoklio" leidyklos leidime mokslininkė svetimybes pakeitė žinomais išsireiškimais, o retai naudojamus senovinius žodžius paaiškino šalia pagrindinio teksto. Tai tikrai patogu ir nereikia ieškoti išnašų. Kūrinio stilius liko nepakitęs, tačiau tapo gerokai suprantamesnis.

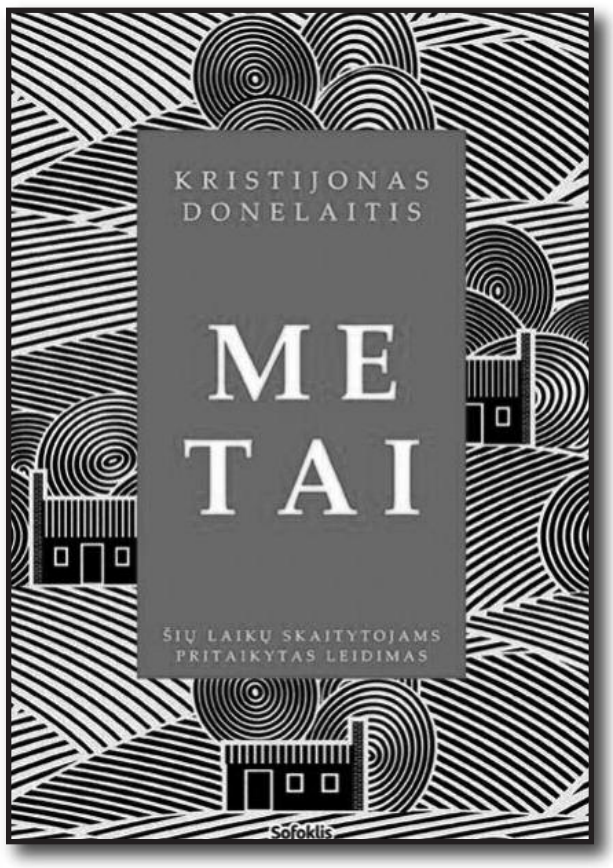

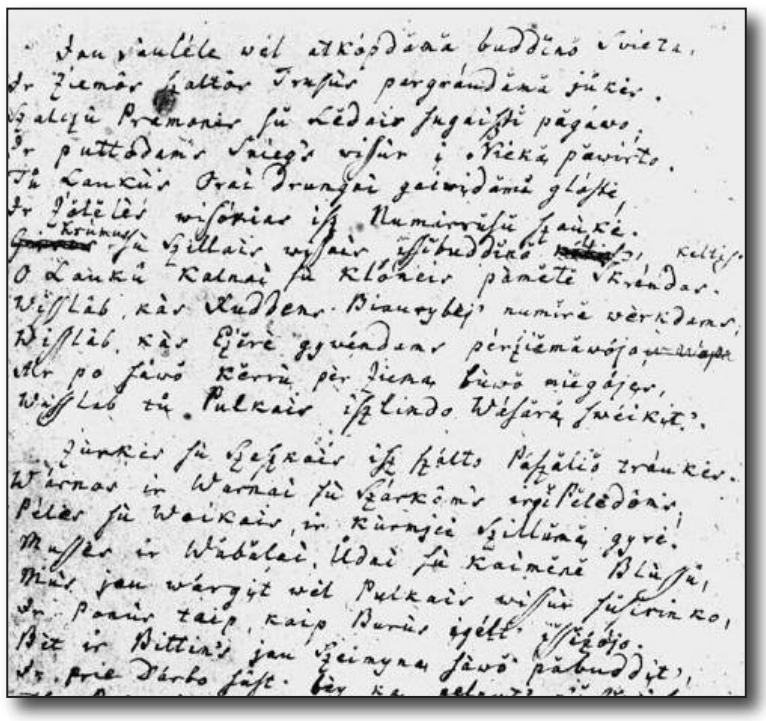

K. Donelaičio „Metų" pradžia

K. Donelaitis poemas rašė hegzametru. Tai toks stilius, kai eilutėje yra tik šeši kirčiuoti skiemenys ir rašymo būdas sukuria gyvą efektą ir puikiai skamba poemą skaitant garsiai. Profesorė D. Dilytė paryškino hegzametrą, tad teisingai skaityti „Metus" tampa dar paprasčiau. Vertėjai, kurie imasi „Metų" vertimo į kitas pasaulio kalbas, susiduria su nemenku iššūkiu – tik ką pasirodžiusiame „Metų" vertime į graikų kalbą hegzametras išlaikytas, bet, pavyzdžiui ispanų ar prancūzų vertimuose jo nepavyko išlaikyti.

„Laikui bėgant, literatūros klasikos aukso fondas įgyja vis didesnę vertę. Tačiau kalba kinta ir šiuolaikiniam skaitytojui daugelis buities realijų, žodžių tampa sunkiau suprantami. Labai svarbu, kad kalbą šiuolaikino, komentarus parašė, hegzametrą paryškino patikima Donelaičio ir Antikos kultūros žinovė, viena iškiliausių Lietuvos mokslininkių – Dalia Dilytė. Tai pirmasis bandymas priartinti lietuvių literatūros klasikos kūrinio tekstą prie dabarties skaitytojo ir galimybė betarpiškiau patirti klasikos kūrinio grožį", – apie šį leidinį teigia profesorė Aušra Martišiūtė-Linartienė.

Poetas Vladas Braziūnas knygos anotacijoje džiaugiasi, kad „Dalia Dilytė 'Metų' neperrašė. Tik pagarbiai juos paredagavo, paaiškino. Priartino. Liko Donelaičio hegzametras, jo bangų grožis."

Knygos leidėjai teigia, kad Anglijoje W. Shakespeare jau seniai perrašinėjamas šiuolaikine anglų kalba, o Lietuvoje K. Donelaitis vis dar suvokiamas kaip nepajudinamas paminklas. Lietuvių literatūros tyrinėtoja, profesorė Dalia Dilytė ryžosi priartinti klasiką prie šių laikų skaitytojų dėl kilnaus tikslo – kad K. Donelaitis ne išorėje glūdėtų, bet įsitvirtintų sielose, ir jo epas taptų kiekvieno lietuvio savastimi.

Pristatydama šį leidimą profesorė Viktorija Daujotytė teigia, kad „Dalia Dilytė, ne tik išstudijavusi Donelaitį, ne tik parašiusi apie jį svarbių darbų, bet ir jaučianti nenugalimą meilę lietuvių literatūrai, o ypač jos pradžiai ir viršūnei – Kristijono Donelaičio 'Metams', jų eilėdarai, ryžosi juos atsargiai paredaguoti. Jei tokio darbo imtųsi ne Dalia Dilytė, gal ir žvelgčiau rezervuočiau. Pasitikėjimas humanistikoje itin svarbus".

Pati D. Dilytė, palydėdama naująjį „Metų" leidimą rašo, kad „Donelaitį reikia skaityti. Ir ne vieną sykį. Pabaigti ir vėl pradėti nuo visus budinančios saulelės vaizdo. Nes jis mums, o ne kam kitam rašė. Nes 'Metai', kaip ir visa lietuvių literatūra, yra mūsų namai. Nes kitaip būsime benamiai elgetos. Juk skaitydami Homerą, Tomą Maną ar Hemingvėjų, jaučiamės nuskridę kažkur ten, o kai skaitome Donelaitį, Vaižgantą, Žemaitę ir kitus lietuvių rašytojus, maloniai suvokiame esą čia, namie, kur, pasak tautos išminties, ir tvoros žydi, ir dūmai akių negraužia, ir saulė skaičiau šviečia".

Tikėkimės, kad dabar naujai 1 500 egzempliorių tiražu išleistas mūsų tautos epas taps dar labiau prieinamu, skaitomu, suprantamu, kad jis pasieks šalies mokyklas ir jaunąjį skaitytoją.

METŲ KNYGOS RINKIMAI 2020

AIDAS MARČĖNAS

IR

Aido Marčėno nauja eilėraščių knyga – grakšti, įvairiais kalbos atspalviais žaidžianti poezija apie poeziją, apie poetinių ženklų ir įkvėpimo ieškojimą šiuolaikiniame gana proziškos kasdienybės kupiname gyvenime. Ji atveria įstabų poetinio pasaulio kūrimo veiksmą, įtraukdama skaitytoją į bičiulišką dialogą ar suokalbį, savotiškai guodžianti jį – skatindama iš naujo pajusti didelę poetinės kalbos galią, kuri visada ir visur šalia, niekur nedingo. Tai pagrindžia nuorodos į kitų poetų tekstus, kurie naujai aktualizuojami. Pastebima drąsi poetinė poezijos ir paties poeto bei žmogaus vietos visuomenėje ir kultūros istorijoje refleksija, poeto kritiškumas tiek sau, tiek ir savo laikmečiui, o eilėraščiuose pasitaikanti visuomeninė kritika neatsiejama nuo tiesaus šiuolaikinio šalies visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo aktualijų apsvarstymo.

(Dainius Vaitiekūnas)

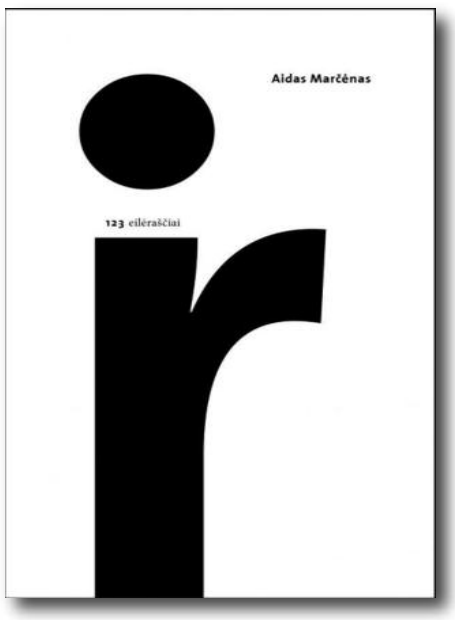

Marčėnas Aidas. *Ir.* Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2019

Garstyčia

Su dangaus karalyste yra
kaip su garstyčios grūdeliu,
kurį žmogus ėmė ir pasėjo
savo dirvoje. MT 13 31

Gal ir ruduo. Gali būti, kad spalis.
Gal net esi. Prieš prapliupsiantį lietų.
Atmintinai dera tolimos dalys.
Tai, kas yra. Tai, ko būt neturėtų.

Lyg sugirgždėjo rūdijantys vyriai.
Gal ir atėjo, tiktai nematyti.
Pradeda lyti. Tai, ką patyrei,
krebžda pelytė.

Lyja. Gyvenimas įtemptas tvinksi.
Tekši vaiduokliški žingsniai griuvėsy.
Tol, kol esi, iš čia niekur nedingsi,
nepasislėpsi.
Dėvėtą dėvėsi
savo save savimi, įdarytą
talento, švaistomo netalentingai
prisiminimais, kuriems numatyta
baigtis laimingai.

Sąžinė taikos užgraužti net gėdą,
nedera blogis ir gėris, kaip dera
šaltas lietus ir eilėraščio pėdas
mėtantys metai: į gera, į gera.

Tik netikėtai prieš galą sudilo
Apvaizdos akis, ištikta laiko tiko.
Viską išmanančio amžiaus debilo
protas užmigo. Kas būdrauti liko?

Šypsosi Kristus, net gavęs į akį.
Gavęs per smegenis linksminas Nyčė.
Trečias jų brolis vis ieško Itakės.
Dygsta garstyčia.
17 04 01

Sukalta

Paskutiniame Žalgirio mūšyje
Esam žuvę todėl ir gyvi. RAIMONDAS JONUTIS

Nors vyrauji čia, permainingas vėjau,
kur moterauja kvykianti minia,
kenčiau vis tiek labiau, negu kentėjau
tėvynėje, ištrynusioj mane.

Lietuviai trinas ir neišsirovę.
Imk talpią terbą, ubage, gražiai
eik į save, į Lietuvą, tikrovę,
kur ūkia slibinai lyg garvežiai.

Pelkynų prasmės, beprasmybių girios.
Kur susilieja, ten ir Lietuva.
Galbūt jos tiek, kiek tu, už ją nemiręs,
nugyveni, kiek ji tavy gyva.
17 05 24

Suvelta

O nuotaikos, sakytum, vakarinės.
Ir metų karvė, regisi, liesa.
Prieš mirtį vaismedis, vaisius nokinęs,
pražysta rudenį. Ir tiek. Tiesa
liūdna

Nedaug
vertybių. Vertingiausia – saikas.
O tu, vaikine, amžiais pavarai.
Ir trypia laikas. Ir į ritmą taikos
žiaurūs rytai, laukiniai vakarai.
Rytoj kaip vakar.
Mėnesiai lyg metai.
O metai – tik prailgusi diena,
įkopus ten, kur tuštuma, verpetai.
Dabar jau metas leistis, kur sena

dievaitė Kali traiškyt prasižiojus.
Tai pabaiga.
Senatve, tai pradžia.
Tau mirkteli tiesa. Lemtis gardžiuojas
iliuzija avangardžia
17 05 24

Kodėl šitas

Ar iš balos tas... TURBŪT LIAUDIS

Prieš pusę amžiaus į atspindį
baloje žvelgdamas,
kaip vakar atsimenu, pirmą kartą
nežinia ko
ir dėl ko paklausiau: kodėl? kodėl
šitas aš?

Gyvenimu klausimas pamatuotas.
Aš – kitas.
Atsakymas vis tas pats: nežinau.
Dar tikriau pamatuotas gyvenimo.

Svarstymus, Poezija, palikime
Filosofijai: lai sau kvailioja
filosofuodama, rimtai,
tegul, mus išgrūdusi iš valstybės,
nerimsta.

Iš to bus ir mums naudos nenaudingos.
17 05 31

Po mirties

Tave skaitant suvirpa pasauliai –

visur skaidru, viskas aišku,
nei pabaigos, nei pradžios,

tik vėjas, tik nuostaba, tik dėkingumas.

Tai kalba, kurios vis dar mokai,
nedėkinga kalba,
už kurią tau dėkojam

kalba paprasta, dėkingumu įšventinta
į poeziją –
ją vienintelę supranti gyvendamas

po mirties.

17 05 27

Ligi kito

Šįryt mirė A. K. TELEFONO ŽINUTĖ

Ačiū, mirtys jaunystės draugų –
jau tik jūsų sukviesti susitinkame
tie, kurie esam,

ir tik jums prisilietus trumpam
grįžtame tie, kurių nebėra.

Kad mirusįjį išlydėtume,
mums esantiems nesančius
prisiminus,

pasimačius, pasišmaikštavus
liūdnai

linksmą mirusįjį išsivestume

į Pragarą, Rojų, Skaistyklą
jaunystės,
į tą mūsų likimo
Žibutę
ir vėl
ligi kito
susilėkimo

Dosnusis NDG savaitgalis

Astrida Petraitytė

Nacionalinė dailės galerija (NDG), galima sakyti, fejerverku užbaigė trijų Baltijos šalių simbolizmui skirtą parodą „Laukinės sielos". Ne, nebuvo jokių švysčiojančių padangėje liepsnų, užtat ilgąjį savaitgalį (nuo penktadienio, spalio 9-os, iki sekmadienio, 11-os) galerija ne tik pakvietė lankytojus mėgautis tiek šia paroda, ją papildžiusiomis parodėlėmis, tiek nuolatine ekspozicija viso labo už eurą, bet ir pasiūlė ekskursijas su gidu, edukacines dirbtuves, kitus renginius.

Juozo Zikaro darbai Nacionalinėje dailės galerijoje. A. Petraitytės nuotraukos

Pažiūrėti „Laukinių sielų" buvau nulėkusi vos parodai atsidarius – liepos 25-ąją. Apie šį reikšmingą projektą – trijų Baltijos šalių simbolistinės tapybos pristatymą 2018-aisiais Paryžiaus Orsė muziejuje turėjome progos išgirsti, intriga jau buvo užmegzta. Tad lyg ir nebuvo galimybės pražiopsoti Lietuvos, Latvijos, Estijos nepriklausomybės šimtmečiams skirtosios parodos, kai ši iš Paryžiaus ėmė „grįžti namo", t. y. į Taliną, Vilnių, Rygą.

Parodoje nėra atskirų Lietuvos, Latvijos ir Estijos ekspozicijų – darbai suskirstyti į tris teminius blokus: „Legendos ir mitai", „Siela", „Gamta". Tarp paveikslų ir skulptūrėlių įterpta.

Estų ir latvių dailininkų pavardės, ko gero, nelabai girdėtos ne tik man. Bet štai stabtelėjus prie Rūdolfo Pērle's vizijų (pvz., „Saulė vėlų vakarą") atsišaukė: juk neseniai čia, NDG, vykusioje M. K. Čiurlioniui skirtoje konferencijoje šis latvių dailininkas minėtas kaip patyręs itin stiprią mūsiškio vizionieriaus įtaką.

Mūsų simbolizmą, suprantama, pirmiausia ir reprezentuoja M. K. Čiurlionis – čia keturios „Saulės sonatos" dalys, „Karalių pasaka", „Angelas"... Eksponuojami Adomo Varno, Petro Kalpoko, Antano Žmuidzinavičiaus, Ferdinando Ruščico darbai. Ir mažiau girdėtus mūsų dailininkus yra proga prisiminti – štai, tarkim, Stanislovas Jarockis ir jo „Šventoji Žemaitija" su laukuose iškilusiais koplytstulpiais...

Dabar jau būsiu įsidėmėjusi estą Konradą Mägi – šio „Moters portretas" iškart krenta į akis, jam suteikta atskira erdvė (esama ir esto peizažų – šiek tiek mistiškų, įsiterpiančių į bendrą ekspoziciją). Ir latvis Janis Rozentāls patraukė žvilgsnį – štai *art nouveau* sąjūdį primenanti „Princesė su beždžione", štai romantiška idile dvelkianti „Arkadija"...

Petro Kalpoko „Lieptas per Ronžę Palangoje"

Johanno Walterio „Valstiečių mergaitė"

Jau pirmąkart apsilankius sukrebždėjo: kodėl Baltijos šalių reprezentantu pasirinktas (panaudotas plakatui) latvio Johanno Walterio paveikslas „Valstiečių mergaitė" – mano požiūriu, jis gana realistinės (žinia, ne fotorealistinės) manieros. Kodėl ne koks grynojo simbolizmo pavyzdys simbolizuoja projektą? Man, tarkim, tokia simbolizmo kvintesencija – iškart įėjus „pasitinkantis" mūsiškio Ferdinando Ruščico „Nec Mergitur" („Neskęstantis"?) – jau ir pavadinimu išreiškiantis atotrūkį nuo kasdiennybės, žemiškųjų realijų. Šįkart galutinai apsisprendžiu: paroda pirmiausia liudija trijų Baltijos tautų, valstybių radimąsi – iš valstietiškojo prado. Tai, kad tuo, XIX–XX a. sandūros, metu dailėje vyravo simbolistinės tendencijos, yra ryšku, bet ne esmingiausia...

Parodoje pateikiama ir istorinė informacija – ant vienos sienos surašyti esminiai faktai apie Lietuvą, Latviją ir Estiją, pradedant XVIII a. (kai šalių likimai klostėsi gana skirtingai) ir baigiant XX a. 4-uoju dešimtmečiu – istoriškai paraleliai gyvuojant 1918 m. nepriklausomybę atsikovojusioms Respublikoms.

Paskutinę dieną spėjau „įšokti" ir į, regis, „Laukinių sielų" inspiruotą parodą, skirtą Petrui Kalpokui (1880–1945): „Gamtos vizijos: etiudai ir akvarelės". Salė užpildyta daugiausia mažo formato darbeliais, bet kaip parodos kuratorės Nijolės Tumėnienės pristatymo žodyje parašyta: etiudai Kalpokui buvo ne paruošiamieji eskizai – savarankiški kūriniai. Dažnas upelių motyvas (štai akį patraukia – ne tik išsiskiriančiu „normaliu" paveikslo dydžiu – „Lieptas per Ronžę Palangoje"), miško, dangaus, debesų impresija...

Beje, nuolatinėje ekspozicijoje radosi irgi „Laukines sielas" papildantis, iki metų pabaigos būsiantis nedidelis intarpas: „Ferdinand Ruszczyc. Auksinis kambarys". Dažniau mūsų kaip Ferdinandas Ruščicas (1870–1936) pristatomas dailininkas čia ir švyti pastele „Auksinis kambarys".

❂ ❂ ❂

Iš pasiūlytų edukacinių renginių pasirinkau sekmadienį rodytą filmą „Laisvės paminklo kūrėjas Juozas Zikaras" (2018 m., rež. Linas Mikuta); beje, parodų erdvėje šurmuliuojant gausiems lankytojams, dokumentinė juosta sudomino vos keletą. Teisę parodyti filmą NDG suteikė jį kūrusi institucija – VšĮ „Dermė".

Tai, kas žiūrint filmą trikdė nuo pradžių pradžios – pasakotojų anonimiškumas; bent man nesuprantama kūrėjų nuostata: nesvarbu, kas pasakoja, svarbu – ką... Kadro apačioje nurodytų kalbėtojo(s) pavardžių, pareigybių lauki veltui (žinia, filmo pabaigoje dalyviai surašyti, bet šmėkštelėjusias pavardes vargu ar besusieji su konkrečiais žmonėmis). Žinoma, kai kuriuos kalbėtojus bent iš dalies „apibūdina" aplinka: Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazijos patalpose, suprantama, kalba jos atstovai. Bet, tarkim, susiėjus trims vyrams prie gimtosios Zikarų trobelės Paliukų kaime (Panevėžio rajonas), jiems „prisimenant" varganą šeimos gyvenimą, Juozuko pomėgį bepiemenaujant drožinėti, gali svarstyti: ar iš kartos į kartą perduotomis žiniomis dalijamasi…

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Nėra netikėtas kūrėjų sprendimas visą skulptoriaus kelią perteikti vienaip ar kitaip prie to kelio prisilietusiųjų lūpomis, patiems „nesikišant" (neįvedant autorinio užkadrinio teksto, kuriuo būtų nubrėžiama „magistralinė" gyvenimo linija, išskiriami esminiai ar lūžio momentai, gal ir patikslinami kalbėtojų pasakojimai). Galbūt ir siekta netikėtumo filmo pabaigoje surašant keletą faktų: tikrai kone krūpteli perskaitęs, kad trys Zikaro sūnūs liko gyvi, pasitraukė į Vakarus – nes prieš tai „žinojai" (kartu su Zikaru), kad visi žuvę Antrajame pasauliniame…

Zikaro likimas, kad ir punktyriškai, filme susidėlioja – galima sakyti, susipina dvi gijos: kūrybinės brandos raiškos ir asmeninio gyvenimo. Žinoma, vieną nuo kitos tas gijas ne visad įmanu atskirti.

Jaunuolis Juozas iš varganos Zikarų šeimos, pasiėmęs pradinės Pumpėnų mokyklos baigimo liudijimą (taip, tik šį gimnazija buvusi ne pagal kišenę; tiesa, piešimo pasimokyta, kaip liudija internetas, 1904–1906 m. lankytos piešimo studijos Vilniuje) nuvyksta į Peterburgą, neįtikėtina, bet įstoja į Dailės akademiją – iš pradžių tik laisvuoju klausytoju, netrukus tampa ir tikru studentu. Gyvena varganai, kiek paremia „Žiburėlio" draugija. Baigiamasis darbas „Motina" apdovanojamas sidabro medaliu (tai 1916-ieji). O studijų metais užsimojus nutapyti „tikrą lietuvaitę", Balys Sruoga jį supažindina su Tūbelyte (hm, rūpėjo išgirsti, ar „iš tų" Tūbelių…). Nors ši ir neatitinka lietuvaitės tipažo – yra tamsiaplaukė, bet pažintis tapo lemtinga: jiedu sukuria šeimą.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, Zikarai su dviem mažais vaikais skuba į Lietuvą – mat abiems svarbu, kad vaikai kalbėtų lietuviškai. Negavęs darbo Vilniuje, pakviečiamas mokyti piešimo į Panevėžio gimnaziją, kurioje tuomet direktoriauja Juozas Balčikonis. Zikarų pora atvyksta jau be vaikų, šiedu nuo kažkokių ligų mirę… Zikarui tai būta produktyvaus dešimtmečio – naudotasi kūrybine laisve, kurtos įvairios skulptūros, gauti ir įvairūs užsakymai. Štai Paįstrio bažnyčią (Panevėžio raj.) dabar puošia jo kurtos Petro ir Povilo skulptūros. Sudalyvauta lietuviškųjų monetų konkurse – ir laimėta; gavęs šį užsakymą, patyrė ir finansinę sėkmę, leidusią pasistatyti namą. O žymioji Laisvės statula sukurta gimnazijos aktų salėje (1921 m., pastatyta Kaune 1928 m.).

J. Zikaro „Laisvė" – Kauno meno bienalės objektas, 2017

Švietimo ministras Konstantinas Šakenis 1928 m. skulptorių pakviečia keltis į Kauną, dėstyti Meno mokykloje – net pažadėdamas, kad sklypą namui pasistatyti galėsiąs išsirinkti kur tik norėsiąs… Buvo netikėta patirti, kad Kaune, Žaliakalnyje esama Zikaro memorialinio muziejaus. Po skulptoriaus studiją, kitas patalpas „pavedžioja", matyt, jo darbuotoja, supažindina su ten saugomais darbais – tai ir žymių veikėjų (J. Basanavičiaus, Vydūno) biustai, ir bareljefas „Moderni Madona" (Juozui Tumui-Vaižgantui tikusi, Adomui Jakštui – ne), ir kiti darbai, net pomirtinė skulptoriaus kaukė… Į savo dirbtuvę Zikaras pasikviesdavęs studentus, šie galėjo stebėti dėstytojo kūrybinį procesą.

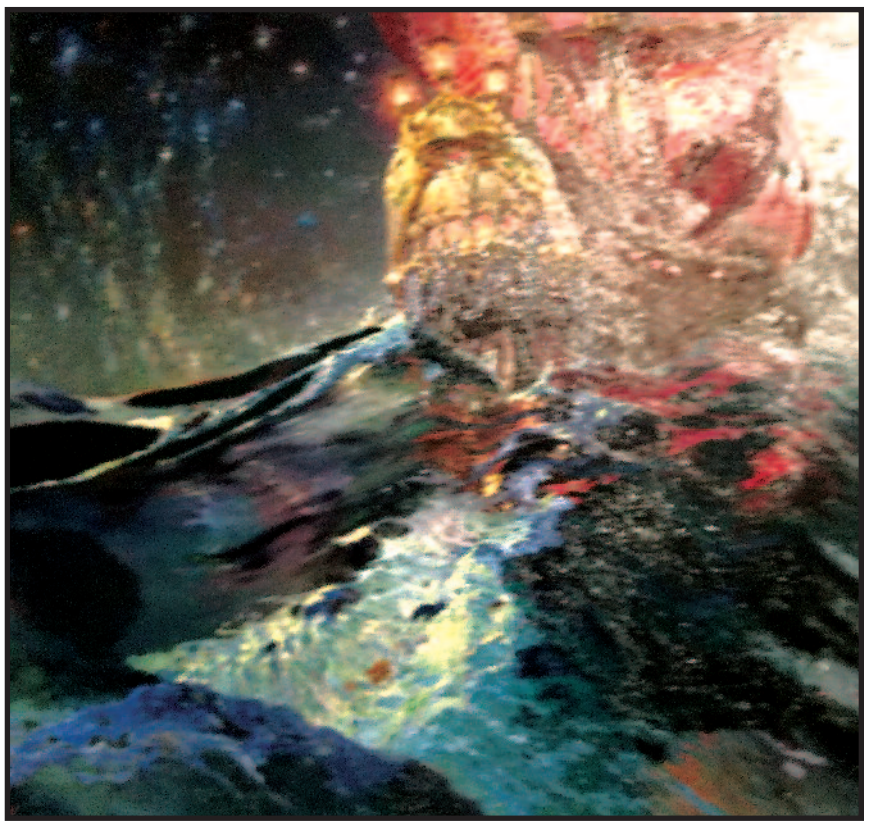

Ferdinando Ruščico „Nec Mergitur"

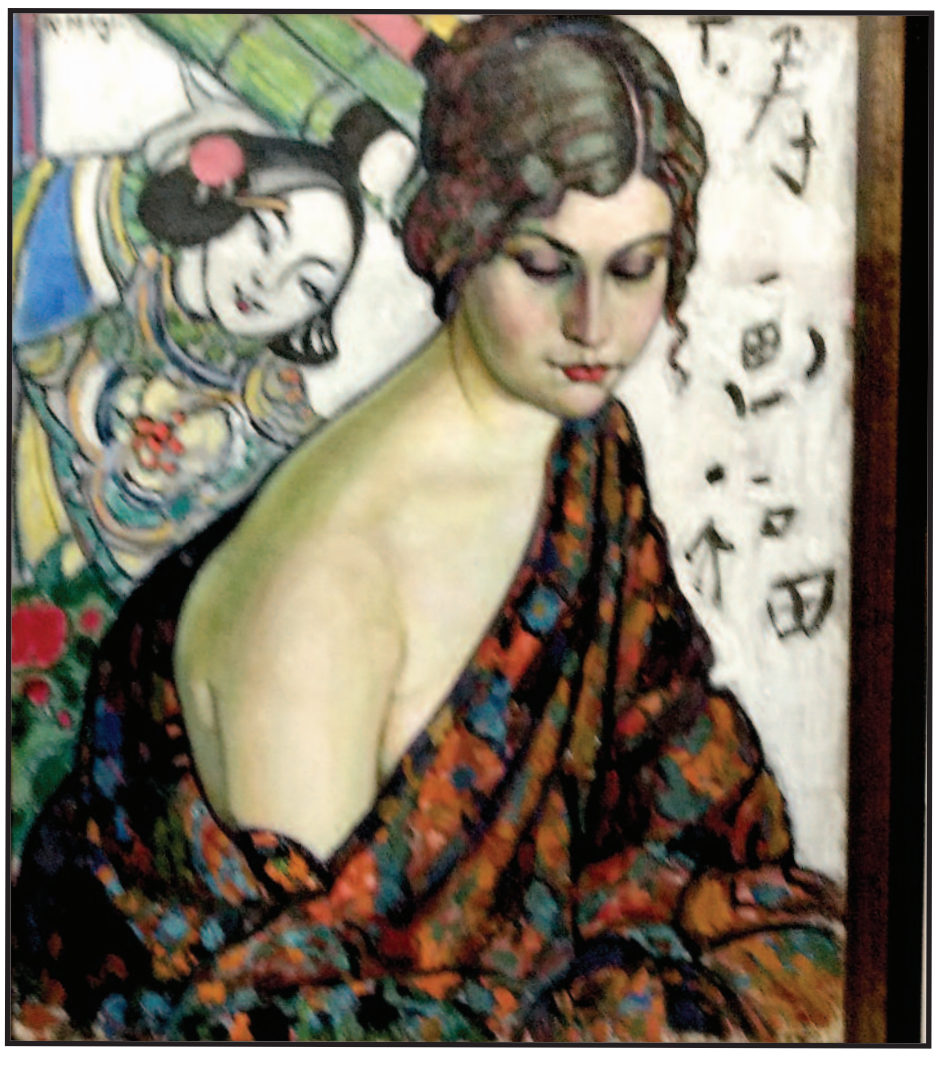

Konrado Magi „Moters portretas"

Reikšmingas kaunietiškojo periodo darbas – naujai (XX a. 3-ame dešimtmetyje) statomai Panevėžio Kristaus Karaliaus katedrai sukurta Kristaus Karaliaus skulptūra, puošianti altorių.

Kaune Zikarų šeima jau gana didelė – auga keturi vaikai (pasakotoja nekart pamini Zikaraitę dalijusis prisiminimais apie tėvą).

1940-ųjų sovietinė banga Zikarą išgąsdina, bet vokiečių okupacijos metais jis toliau darbuojasi Meno mokykloje. Tik… pasiekia žinia visus tris sūnus žuvus kare. 1944 m. rudenį Zikaras, jau nekart kviestas į sovietų saugumą, surašo testamentą (viskas paliekama dukrai su sąlyga, kad rūpinsis ir mylės motiną), kurį užbaigia prisipažinimas, jog sava valia renkasi mirtį…

2018-aisiais kurtas filmas pristato dar „šviežią" aktualiją, ne vieną šokiravusią – Laisvės statula tapo performanso objektu 2017-ųjų Kauno meno bienalėje: japonų menininkas aplink pačią statulą (kuri iškilusi ant aukšto postamento, bet pati nėra „maštabiška") įrengė „virtuvę" su jos atributika, centre, virš stalo ir „stovi" Laisvė; ją visi norintys, užsikorę suręstais laiptais, galėjo pačiupinėti… Filme regime toje virtuvėje dvi besišnekučiuojačias moteris – bienalės kuratorę (šią savo pareigybę pasisakiusią) Pauliną Pukytę (ją tiesiog gebėjau „identifikuoti") ir – galimai – Zikaro muziejaus vadovę Rasą Ruibienę (internete sužvejojau prieš tai skulptoriaus namus pristačiusios moters pavardę).

Filmo pasakojimą (įvairių kalbėtojų supintą) papildo ir Zikarų šeimos fotografijos, taip pat istorinės kronikos fragmentai (štai Kaunas tarpukariu).

Internetas, po kurį teko panaršyti tikslinantis filme pateiktus faktus, priminė, kad Juozas Zikaras yra ir antkapio M. K. Čiurlioniui autorius (šis paminklas Rasose radosi 1931 m.). Beje, nauja žinia (turbūt suaktualinsianti filmą): Seimas 2021-uosius yra paskelbęs Juozo Zikaro metais – jo 140-ųjų gimimo metinių proga.

Po 70 minučių filmo ir pakartotinio pasižvalgymo po „Laukines sielas" įdėmiai apžiūrėti nuolatinę ekspoziciją noro jau nebuvo – ją perlėkiau ieškodama Zikaro darbų. Radau keletą kūrinių – tikrai simbolizmui galintį atstovauti „Sapną" (balto gipso sparnuota galvutė), „Modernią Madoną" (toji pati iš Zikaro namų?), Igno Šlapelio biustą, „Knygnešį"…

Elito identitetas

Esė

Gintaras Beresnevičius

Žinau, kad pavadinimas skamba kaip sunkvežimyje kratomo kuino dantys ar palėpės spintoje klapsintis skeletas, savas skeletas, kurį kaip šeimos paslaptį turi kiekvienas save gerbiantis aristokratas. Ir gali vien tuo klapsėjimu atkratyti nuo mėginimo jį perskaityti. Bet lietuvis, kurį atbaido ilgi, nuobodūs, įkyrūs žodžių dariniai, instrukcijos, nuorodos, yra netinkamas ES ir turi persitvarkyti. Arba bent jau prisiminti savą skeletą spintoje. O mūsų lietuviškoje istorijos spintoje apskritai vieni griaučiai, net neidentifikuoti, nors tikriausiai – elitiniai.

Fragmentas iš A. Vasiljevo parodos „Kai aristokratai kūrė madą.XVIII – XXI a.“

Man tai identitetą suteikia šaltis, šąlu, vadinasi, egzistuoju, stiprus savimonės pojūtis, sutelkiantis ir sukaupiantis, vasarą karštis viską tirpdo, o šaltis viską paverčia struktūra. Net vandenį. O vasarą identitetą stiprina lietus. Ne veltui Lietuvoje lyja, Dievulis identitetą laisto.

Yra dar kitas žodis, truputį apsvaigęs nuo savo didumo, – *elitas*, toks kvanktelėjęs žodis, nes Lietuvoje labai daug elito, o aš nežinau, kas yra tas elitas. Elitinis laikraštis. Elitinis klubas. Elitinė kava. Elitinis nusikaltėlis. Yra juk nusikaltėlių elitas, laikraščiai rašo, vadinasi, žino. Tad kaip jis atrodo? Su kostiumu, džinsais, maskuojamąja uniforma, nusiskutęs ar ne, išsikvėpinęs ar nesiprausęs ir smirdintis iš principo? Skaitantis Jamesą Joyce'ą? E. Malūką? „Lietuvos rytą"? „Respubliką"? Iš Makarovo šaudantis ar iš „Berettos?" O gal iš minosvaidžio? Nors ne. Net iš granatsvaidžio elitinis nusikaltėlis nešaudys. Kažkodėl esu tuo įsitikinęs. Prie įvaizdžio nedera. Bet koks tas įvaizdis? Žodis yra, įvaizdžio nėra.

Elitinis verslininkas. Aišku, su brangiu kostiumu, pasitempęs, piniginė prikimšta pinigų, tpfu, bankų kortelių. Nuvalytais batais. (Kas valė? Pats? Liokajus?) Vaikšto ir kalba „mobiliaku". Bet dabar ir studentai vaikšto ir kalba „mobiliakais". Batus žmonės irgi valosi. Bankų kortelių turi. Su kostiumais vaikšto, į koncertus, šermenis, jubiliejus.

Sakoma: „verslo ir politikos elitas", „nusikaltėlių pasaulio elitas". Iš esmės šiuos du elitus sudėjus ir išeina „Lietuvos elitas", tas, kuris gražiai rengiasi, turi pinigų, valgo, rūko gerą taboką ir šaudo medžioklėse bei tarpusavy. Tai tie, kurie Lietuvą valdo, daro įtaką, lemia, sprendžia. Sakoma, atėjus į ES, šitam elitui bus galas, nes ten šaudyti negalima ir reikia jaunystėje būti skaičius Cortazarą ir Bakuniną, o 1968-aisiais – stovėjus ant barikadų Paryžiuje ar Frankfurte. Prie Maino, turiu omeny. Net Billas Clintonas kažką darė Švedijoje ar kur, pabėgęs nuo Vietnamo karo, dainuojančią revoliuciją. Ten ir saksofonu groti išmoko. Ir rūkyti marihuaną. Neužsitraukdamas, – kaip pats sakė. Be to, Europos elitas žalias, t. y. jis už gamtą, nuskriaustuosius ir vaikus, ir moteris, ir fauną bei florą. Nemedžioja. Ar bent jau to nedeklaruoja. Bombas mėtyti – kitas reikalas.

Spauda *elitu* pakrikštijo iš esmės turtingųjų ir įtakingųjų klaną, į kurį įeina ne daugiau kaip penki procentai Lietuvos gyventojų (su moterimis, mažais vaikais, tetomis, uošvėmis ir to elito šantažuotojais). Jo interesams atstovauja tas pats, kuris pakyla ryte; liberalai ir šiaip daug darbščių bei reikalingų žmonių savo vietose. Darbo vietose, turiu omenyje. Savo darbo vietose. Visi pasikelia ir nuo pat ryto viešpatauja iki vėlyvo vakaro. Elitas juk.

Dirba sunkiai, vėliau atsipučia elitiniuose klubuose, paskui vėl dirba. Bet koks tai elitas, jei dirba? Elitas turi vien savo egzistencija duoti pavyzdį. Elito. Anksčiau elitas buvo aristokratai ir alchemikai, didžioji dalis jų blogai baigdavo. Šis požymis būdingas ir Lietuvos elitui, tas tiesa. Ne visi, bet kai kurie blogai baigia, bet, matyt, alchemikų dar likę, nes jie visi prisikelia, transmutuoja – politikas į bankininką, verslininkas į politiką, valdininkas į visai kitą valdininką, bet ratukas uždaras, ir tai iš tikrųjų elito ratas. Na, kalinys... Su kaliniu sunkiau. Todėl dažniau kalinio vietoje turime negyvėlį. Čia jau alchemija bejėgė. Bet įsisiūbavus klonavimui...

Kadras iš Walterio Hillo filmo „Paskutinis iš gyvųjų“

Čia esama ne elito, o valdančiųjų bendrijos, klano, o įvardijant tikruoju žodžiu – nomenklatūros. Iš jos neišeinama, nebent kojomis į priekį. Pradėjęs čia suktis ir žaisti, pagal taisykles ir suksiesi – Seimas, verslas, muitinė, komisija muitinei tikrinti, vice – ar ministras, bankininkas. Patyrimo ir žinių pasisemti. Juk šis ratas tai ir kotiruoja. O pinigai – jų atsiranda savaime, neišvengiamai, kaip tarakonų.

Bet tai nomenklatūra, ne elitas. Ji irgi mokėdavo iš oro pasidaryti pinigų ir išlaikyti uždarą klano ratą. Jeigu elitas yra tie, kurie turi valdžią ir pinigų, tai kaip tik šitai ir deklaruoja žiniasklaida. Bet ES elitas yra visai kas kita – tai intelektualai; politikai sau, bankai sau, aukštuomenė (ne iš markizų Karabasų) irgi sau. Jie visi gali daryti vedybų sandorius (ne tuoktis, tas žodis nebemadingas) tarpusavyje, kartu žaisti golfą ir kartu švęsti Vienos pokylius (tiesa, apmėto pomidorais tuos pokyliautojus ir austrai), ir kartu būti minimi aukštuomenės kronikų, tačiau elitas – tai profesūra, rašytojai ir intelektualai, kurie *yra minčių valdovai* ir intelektualinių madų diktuotojai Vakarų Europoje, nekalbėsime, tiesa, kokio lygio yra tie daugiatiražiai intelektualai ir jų madingosios adaptuotos teorijos, tačiau intelektualų diskusijos apie teologinius klausimus, kokias istorines ar literatūrines problemas užima didelę dalį visuomenės dėmesio, ir dienraščiai jiems skiria didžiulius plotus kartais pusmečiui ir ilgiau. O intelektualinės mados yra mados, kurių paiso ir bankininkai, ir verslininkai – negali pasirodyti apsileidęs ir nesekti kokios filosofinės diskusijos ar nežinoti, ką apie eutanaziją pasakė Hansas Küngas, pasirodytum apkiautėlis ir nevėkšla.

Pas mus elito samprata su erudicija nesiejama, elitas, jei skaito, tai madingas ir tokio intelektinio lygio knygas kaip „Bridžitos Džouns dienoraštis", dienraščius, o intelekto semiasi iš kokių nors „Sofijos pasaulio" gelmių, bet ne tas man čia rūpi.

Aišku, kad kiekvienas visuomenės sluoksnis turi elitą, tai yra grupę, diktuojančią to sluoksnio mastymo, ideologijos kryptį, elgesio, rengimosi, skutimosi ar ne, laisvalaikio leidimo būdus ir pan. Nenoriu veltis į ginčus, kas yra visos visuomenės elitas, – jei laikraščiai jį tapatina su Lietuvos nomenklatūra, tegu.

Bet elitas – tai grupė, kurianti identitetą. Jei nomenklatūra pati kuriasi elgesio ir rengimosi taisykles – kas kam gali rūpėti, lygiai beprasmiška kištis ar nurodinėti. Tačiau jeigu visuomenės elitas – nomenklatūra, susidedanti iš ratu besisukančios valdymo, privatizavimo, etc. mašinerijos, vadinasi, jos elgesio taisyklės tampa visuomenės elgesio modeliu.

Taigi palengva aiškėja, kodėl visuomenė kriminalizuota, veikianti pagal klanų principus, dehumanizuota, nekomercinė kultūra nustumta į užribį, kodėl nesilaikoma elementariausios tvarkos ir padorumo valstybės atžvilgiu, kodėl nemokami mokesčiai ar, tarkime, mėginama žūtbūt apeiti tai, ką galima apeiti, – visuomenės identitetą kuria jos elitas. Ir korupcija su visais palydovais ir palydovėmis viduriniame visuomenės sluoksnyje, ir paprastybe tapęs kriminalas apačioje – visa tai mūsų olimpo atspindys. Alkoholizmas ir narkomanija – iš nevilties, kaip ir desperatiškas bėgimas dirbti nesvarbu ką į užsienį. O neviltis – iš matymo, kad čia nėra perspektyvos, iš savimonės stygiaus, nulemto iš dalies ir identiteto krizės. Neviltis gali apimti kad ir laikraštį perskaičius, pamačius, kokiame puode verdame ar esame verdami, o juk daugiatiražė žiniasklaida, parodanti tą elitą, leidžia nors kiek nuvokti, kokios ten žaidimo taisyklės ir kiek su jomis siejami Lietuvos interesai, jos ateities problemos etc.

Ir dabar iš šitokio visuomenės elito mes turime tikėtis lietuviško, nacionalinio identiteto kūrimo? Viskas, kas viršuje, atsispindi apačioje, tai žinojo Platonas, o prieš jį – mitologijos pa-

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

saulis. Ar ne dėl to valstybingumas ir valstybiškumas turi nenuplaunamą fasadiškumo dėmę, kad *visuomenės elitas*, iš esmės naudojantis valstybę savo reikmėms, prireikus švęsti ar pažymėti, pasižymi gausiai trykštančia papūgiška beždžioniška simbolių, ženklų, burtažodžių fejerija, bet visa tai šliuožia paviršiumi, o po vėliavom ir šventėm paprasta tiesa – nebelieka nieko, kas nebūtų išsiurbta, išnaudota, paimta, nusukta, tad reikia kuo aukščiau kelti vėliavas, kad nuslėptum, jog po vėliavom tuščia. Ten nomenklatūra. Šią nomenklatūrą, tyliai pasitrauksiančią, pridengs kita, naujoji, bet ši žais jau civilizuotą žaidimą pagal ES standartus. Ir, beje, vargu ar ji išlaikys savo, kaip visuomenės elito, požymius, liks elitai, grupių elitai, kurie visų pirma ir identifikuosis pagal *homo europicus* standartus, ir identitetą pakeis standartizacija. Greitai, nes skurdas vers identifikuotis ir susilieti kaip galima greičiau, visuomeninio identiteto taip ir nespėjus sukurti.

Gal čia atsirastų vietos ir visuomenę galinčiam suvienyti *kultūros elitui*, nes galų gale Lietuvoje nacionalinį identitetą kūrė ir palaikė jis. Dabar yra tas metas, kai jis atkirstas nuo daugiatiražės žiniasklaidos, TV. Jo paties skaitoma „vidinė spauda" skirta, galima sakyti, nuolatiniam stengimuisi išsilaikyti pačiam, išlaikyti identitetą, nes kultūriniai savaitraščiai ar mėnraščiai yra vietos, apie kurias sukasi tam tikrų intelektualinių krypčių branduoliai, nors jie palengva gravituoja į lėliukės stadiją, atgal, nes pastangos, kurios šiaip turėtų būti generuojamos į aplinką ir veikti ją, dabar nukreiptos į poreikį išgyventi, išlaikyti lygį, o ne jį kelti ir plėsti, nes vien pats iš(si)laikymas kainuoja daugybę jėgų.

Ar tada, kai dabartinis visuomenės elitas neteks įtakos žiniasklaidai, mentalitetui, vartojimo kultūrai ir prioritetams, bus įmanoma išskleisti šiuos kultūros elito išsaugotus prioritetus, įdiegti juos kitiems elitams, jei ne kaip radikalų siekinį, tai kaip neišvengiamą ir madingą detalę?

Jeigu jis išliks, tas elitas su visais savo leidiniais ir skaitytojais, ir atitinkamai šių idėjų atsparos taškais visuomenėje, tai įtikėtina, jeigu ne – vietinio neegzistuojančio elito vietą lengvai užims tuo metu madingi europiniai galvotojai ir kūrėjai, kurie spręs airiškas ar suomiškas problemas arba bendražmogiškus klausimus savo kontekste; lietuviškas identitetas liks mokyklinėse frazėse, groteskiškoje XXI a. nepritaikytoje kunigaikščių galerijoje. Adaptacija juk būtina, pritaikymas laiko dvasiai, o tradicijos perskaitymą savo amžiaus dvasia ir atlieka elitas. Simonas Daukantas, Vincas Kudirka, Jonas Basanavičius, Mykolas Romeris, Antanas Maceina tą ir darė – vertė tradiciją į laiko kalbą; kas tą darys XXI a. viduryje? Ką jau kalbėti apie tai, kad ta kalba gali būti anglų.

O dėl elito ir šio žodžio vartosenos aš į šią diskutuotiną sritį veliuosi, nes patį žodį valkioja ir populiarūs leidiniai, ir mokslinės studijos. Veikiau, manyčiau, jis perdėtai vartojamas. Jau kaip yra, taip, gal yra ir esamybė, kurią jis atspindi.

Tačiau magėtų paklausti – kokiam elitui priklauso Dievas?

2003 m.

Įsipatogink „Nepatogiam kinui"

Ieva Marija Mendeikaitė

„Nepatogus kinas" – tai tarptautinis žmogaus teisių dokumentinių filmų festivalis. Kiekvienais metais stebinantis savo turiniu. Šiais metais festivalyje – daugiau nei penkiasdešimt visame pasaulyje apdovanotų filmų. Nors festivalis šiemet buvo transliuojamas virtualiai, jo atidarymo renginys pasirinko gyvą formatą buvusiame Lukiškių kalėjime. Ši erdvė pasirinkta neatsitiktinai. Festivalio atidarymo filmu tapo a.a. Audriaus Mickevičiaus ir Nerijaus Mileriaus režisuotas dokumentinis filmas „Pavyzdingas elgesys", tuometiniame Lukiškių kalėjime sekęs dviejų nuteistųjų iki gyvos galvos gyvenimus. Filmas Leipcigo kino festivalyje buvo apdovanotas „Auksiniu balandžiu".

Nepatogus kinas nepatogus yra neatsitiktinai. Daugelį šiemetinėje programoje rodomų filmų lydi vienokia ar kitokia stigma, transliuojamos temos nepažinumas, nesusitapatinimas. Vis dėlto žiūrovui nežinant temų, kurias jis išvys vartydamas „Nepatogaus kino" repertuarą, bus nesunku į jas įsijausti ir su jomis susigyventi. Net esant kitame pasaulio krašte. Tarp tokių filmų – tarptautinės žiuri išrinktas konkursinės programos nugalėtojas „Purpurinė jūra": „Girdime: „Viduržemio jūra – purpurinė. Matau šviesos atšešėlius, visose odos porose jaučiu vandenį. Aš nebebijau." Matome: ažūrinis dangus susilieja su tamsiai žydra jūra, oranžinė gelbėjimo liemenė kyla ir leidžiasi po vandeniu, o su ja – ir tebevilkinti rūbais moteris." Sako Amel Azakout, viena iš filmo „Purpurinė jūra" režisierė. Jos valtis, plaukiant su kitais pabėgėliais iš Turkijos į Graikiją, nuskęsta prie Lesbo salos. Bejėgiai žmonės plūduriuoja vandens paviršiuje ir laukia atvykstančios pagalbos. 67 minutės – tai ne tik faktinė filmo trukmė, bet ir laikas, kurį mes skiriame ir praleidžiame kartu su šiais žmonėmis. Unikalią kinematografinę patirtį kurianti „Purpurinė jūra" „Nepatogaus kino" žiūrovams galbūt primins vokiečių režisieriaus Philipo Scheffnerio filmą „Havarie", taip pat netradiciškai nagrinėjantį pabėgėlių problemą.

„Patyčių istorija"

Kitas nuostabus, jaunimo žiuri apdovanojimą pelnęs filmas – „Požemis". Iš nuolat bombarduojamo Gutos miesto Sirijoje pabėgo dauguma gyventojų, įskaitant gydytojus. Mieste vis dar veikia „Požemiu" pavadinta ligoninė, įsikūrusi įtvirtinimuose po žemės paviršiumi, tačiau dauguma joje likusių sveikatos specialistų yra paprasčiausi medicinos studentai. Ligoninės vadovė daktarė Amani turi tuo pat metu kovoti su vyrais, net krentant bomboms nepasitikinčiais moterimis gydytojomis, derėtis su tėvais, maldaujančiais juos bėgti, ir įrodyti sužeistiesiems, dažnai vaikams, kad nepaisant visko, pasiduoti negalima. Taip pat, kalbant apie vaikystę, jos naivumą ir svajones, nevertėtų praleisti ir žiūroviškiausio šių metų filmo „Mergaitė". Ypač tai aktualu šiuolaikiniame pasaulyje vaikus auginantiems tėvams, kurie jau drąsiau žiūri į kitokias, laisvesnes, tačiau dar vis nepatogias, pasaulio taisykles ar normas. „Mergaitė" – tai filmas apie vos išmokusią kalbėti Sashą, kuri atkakliai kartoja, kad ji – mergaitė. Iš pradžių skeptiškai žiūrėję tėvai su laiku patiki, jog berniuko kūne gimusi Sasha visuomet buvo ir bus mergaitė. Kol tėvai priversti šokinėti per aibę biurokratinių lankų bei įvairiausiais būdais įrodinėti, kad vaikas turi teisę pasirinkti, sekdami Sashą pamatome tai, kas abstrakčiose diskusijose pamirštama – per prievartą nuo kitų atskirtos mažos mergaitės skausmą.

Tiems, kuriems sunku atleisti, nusileisti, ir tiems, kuriuos šiek tiek domina politika – „Diktatorienė" yra filmas, kurį privalu pamatyti. Tai dokumentinė juosta apie 1986-aisiais nuversto Filipinų diktatoriaus Ferdinando Marcoso žmoną Imeldą. Kalbėdama su režisiere Lauren Greenfield save vadina tautos motina, kentėjusia už visą šalį. Žurnalistų ir politinių konkurentų žudynes diktatūros metais ji neigia. Iki šiol valdomų turtų grobimo nepripažįsta. Ir susitaikyti praradusi valdžią neketina: būtent Marcosų šeimos pinigai padeda iškilti dabartiniam prezidentui Rodrigo Duterte, kurio viceprezidentu išrenkamas buvusio diktatoriaus ir Imeldos sūnus Bongbongas.

„Diktatorienė"

Šiais metais dėl visą pasaulį netikėtai sukausčiusios pandemijos vienaip ar kitaip turėjome koreguoti savo ateities planus – keliones aplink pasaulį pakeisti laiko leidimu namie, susitikimus su draugais mieste keisti susitikimais vienokioje ar kitokioje internetinėje platformoje. Tačiau internetas suteikė ne tik šiuos džiugius susitikimus, bet ir parodė baisiąją savo pusę. Filmas „Sugauti mane" yra apie čekų filmo kūrybinę komandą, kuri pasamdo tris pilnametes merginas internete suvaidinti 12 metų mergaites. Praėjus vos dešimčiai dienų nuo jų paskyrų sukūrimo pažinčių tinklalapiuose, merginos sulaukia pustrečio tūkstančio vartotojų žinučių: jų prašoma prieš kamerą nusirengti arba gyvai susitikti. Lydima psichologų ir teisėsaugos, filmavimo komanda fiksuoja ne tik anonimines žinutes, bet ir gyvus susitikimus su vyrais, viliojančiais mergaites į spąstus. Festivalio programoje rodomos dvi filmo versijos – viena jų skirta suaugusiems žiūrovams, kita pritaikyta rodyti nepilnamečiams. Tačiau kartais toks internete tykantis blogis gali atsiskleisti ne tik tarp nepažįstamų žmonių, tačiau ir artimoje aplinkoje. „#Patyčiųistorija" – filmas, rodantis, kad patyčios yra šokiruojančiai dažnas reiškinys, prasidedantis mokyklos kieme ir kaip virusas plintantis socialinėse medijose. Filme klausomės retai girdimo patyčias patiriančios paauglės balso. Trylikametė Rosalie pasakoja apie nuolatines psichologines kančias, kurios persikelia ir į anksčiau šventove buvusį jos kambarį. Šnekėdama apie savo patirtį ir internete dalindamasi istorijomis su kitais patyčias patyrusiais paaugliais, Rosalie pamažu atgauna pasitikėjimą savimi.

Galbūt su viena ar kita tema susitapatinusiam žiūrovui bus smagu pamatyti kitą istorijos kampą ar suprasti šiek tiek stigmomis apipintas temas. Galbūt bus nejauku, liūdna ir šokiruos, tačiau vis viena „Nepatogaus kino" svarba yra nenuginčijama.

„Mergaitė"

SKAITYTOJŲ LAIŠKAI

Laiškas „Kultūros" priedo redaktorei

Žymus lietuvių visuomenės veikėjas Mykolas Drunga

Buvo malonu perskaityti pasikalbėjimą su Mykolu Drunga š. m. „Draugo" birželio 30 d. ir liepos 4 d. numeriuose. Aš, gyvenanti Bostone, pažinojau Mykolą tuomet, kada jis pradėjo siekti filosofijos daktarato, kurį jis paskutiniaisias metais sėkmingai apsigynė. Sveikinu jo ryžtą.

Norėčiau šiek tiek papildyti pasikalbėjime pateiktas mintis. Mykolas, baigęs prestižinį Čikagos universitetą (University of Chicago), atsikėlė į Bostoną apie 1969 m. Iš karto jis įsijungė į mūsų lietuvišką gyvenimą, per dešimtmečio laikotarpį perskrisdamas per Bostono lietuvių padangę kaip kometa ir prisiliesdamas beveik prie kiekvieno mūsų telkinio veiklos taško. Jis mokytojavo Bostono lituanistinėje mokykloje; stojo į organizacijų valdybas, tokias kaip Santara Šviesa, LB Kultūros klubas, Jaunimo Sąjunga; dalyvavo politinėse akcijose; reprezentavo lietuvius amerikiečių spaudoje bei renginiuose; kartu su Rita Kapočiūte buvo kelių „Encyclopedia Lituanica" tomų redaktoriaus asistentas bei eilės straipsnių vertėjas; VLIK'o seimuose atstovavęs jaunimą, taipogi tos organizacijos buvo užangažuotas parašyti knygą amerikiečiams apie Lietuvą; ir dar daug daugiau. Deja, iš pasikalbėjimo mes nesužinome, o būtų nepaprastai įdomu iš jo lūpų išgirsti daugiau apie jo dalyvavimą to meto išeivijos lietuvių gyenime, įskaitant ir jo bičiulystę su tokiais asmenimis, kaip poetas Antanas Gustaitis arba Jackus Sonda, su kuriuo liudijo paskutiniąsias „Keleivio" savaitraščio dienas, eidamas vykdomojo redaktoriaus pareigas.

Mykolas gražiai prisimena anglų kalba transliuojamą savaitinę „Garso bangų" radijo programą, kurioje mes bendradarbiavome. Kai kur rašant apie šią laidą, veikusią 1972–1977 m., lieka nepaminėta jos pradininko Perkūno Krukonio pavardė. Perkūnas savo iniciatyva paruošė dvi programas apie savo lietuviškas šaknis, šias laidas plačiai transliuojamas Bostono universiteto WBUR radijas perdavė amerikiečių publikai. Lietuviai iki tol nepažino Perkūno. Netrukus jis susitiko su filmininku Romu Šležu ir po to su manimi pasikalbėti apie galimybes ateityje pasinaudoti šia atsiradusia galimybe informuoti amerikiečius apie Lietuvą. Taip ir gimė „Garso bangos". Kiti, kaip ir Mykolas Drunga, jau nuo pirmųjų dienų jungėsi į mūsų grupę, pavadintą kolektyvu, nes tuo terminu buvo norėta pasakyti, kad veikiame lygiomis kaip vienetas, be jokio vado priešakyje. Aš su Perkūnu ir Romu, o ir su Mykolu, jam dalyvaujant 1972–1975 m., sudarėme programų kūrėjų branduolį, kartais prisidedant ir kitiems. Radijo stotis savo leidinyje paskelbdavo savo įvairių laidų ateinančio mėnesio programas, tad reikėdavo viską jau iš anksto suplanuoti. Pasiskirstydami programas datomis, kiekvienas sugalvodavome temą specifinei programai ir, pritarus kitiems, atskirai ar su talka sukurdavome jos turinį. O techniską dalį – įrašyti į magnetinę juostą ir ją suredaguoti – atliko Perkūnas ir Romas, nes stočiai pristatydavome jau paruoštą juostą tiesioginiam transliavimui.

Kiekvienas iš mūsų turėjo sau artimas ar dominančias sritis, iš kurių sėmėsi įkvėpimo. Mykolas, kaip jis savo pasikalbėjime mini, buvo toli pažengęs muzikos mene kaip pianistas, tad jis dažniau imdavosi ruošti programas muzikine tema. Taip ir atsirado „The Lithuanian Folk Song in Perspective", Mykolo programa, muzikos kategorijoje laimėjusi Merit of Certificate žymenį viso krašto FM radijo stočių Major Armstrong konkurse. Joje Mykolas kalbėjo apie M. K. Čiurliono muziką ir pats pianinu atliko kompozitoriaus kūrinius, rasdamas joje sąlyčius su lietuvių liaudies muzika. Paminėtina, kad Mykolo programą konkursui atrinko pati stoties vadovybė, visą laiką vertinusi „Garso bangų" programų aukštą kokybę. Mykolas, Perkūnas ir kiti atskiromis progomis pristatydavo Čiurlionį stoties klausytojams, taigi kasdieninės klasikinės muzikos laidos vedėjui Dennis Boyer Čiurliono vardas ir muzika tapo gerai žinomi. Tačiau pažinti Mykolą – tai pažinti ir jo humorą. Be to, šalia kitų programų, Mykolas kūrė ir radijo dramas, kartais ir jose nuotaikingai atlikdamas kokį nors vaidmenį. Kolektyvas sukūrė iš viso 179 originalias radijo programas. „Garso bangų" magnetinių juostų archyvas 2015 m. buvo perduotas į JAV Kongreso biblioteką (Library of Congress). Išsamesnis straipsnis apie „Garso bangas" buvo išspausdintas „Draugas News" 2017 January (sausio mėn.) numeryje.

Apie to laikotarpio užjūrio lietuvių gyvenimą daug būtų galima parašyti. Tad siūlau „Draugo" „Kultūros" priedui paskelbti dar ir kitą pasikalbėjimą su Mykolu, skiriant didesnį dėmesį išeivijos lietuvių veiklai, kurioje Mykolas ypač plačiai pasireiškė.

Birutė Vaičjurgytė-Šležienė

Kultūros kronika

Šiemet minimos italų rašytojo ir žurnalisto Gianni Rodari 100-osios gimimo metinės, o 2020-ieji Italijoje paskelbti G. Rodari

Ta proga pavasarį per karantiną pradėtas projektas „Rodari Online", kai žinomi italų menininkai namuose kūrė G. Rodari kūrybos interpretacijas". Rašytojas Italijoje yra labai vertinamas, populiariausia jo knyga laikoma „Pasakos telefonu", nors Lietuvoje G. Rodari labiau žinomas kaip kūrinio „Čipolino nuotykiai" autorius. Spalio 14 d. vyko virtualus projekto pristatymas italų kalba, kuriame dalyvavo ir kelios lietuvių kūrėjų atstovės: Medilė Šiaulytytė, Laima Kveivytė, Paulina Pukytė ir Jelena Škulienė.

Rugsėjo–spalio mėnesiais vokiečių klausytojai galėjo plačiau susipažinti su kompozitore Juste Janulyte. Rugsėjo pabaigoje Vokietijos radijo programa Deutschlandfunk kultur parengė išsamų pokalbį su kompozitore, pristačiusi ją kaip minimalistinės Baltijos šalių muzikos tradicijos atstovę. Spalio 3 d. Viteno kamerinės muzikos festivalyje įvyko naujojo kompozitorės kūrinio „Unanime" aštuoniems trimitams, kurį atliko Monochroome Project, premjera, iškart pelniusi kritikų dėmesį. Spalio 20 d. Justės Janulytės „Unanimus" aštuoniems styginiams premjera skambėjo Frankfurto Alter Oper po atsinaujinimo naujai atsidarančio Žydų muziejaus Frankfurte proga. Ją atliko šiuolaikinės muzikos kolektyvas *Ensemble Modern*.

Spalio 15 d. surengtas kasmetis Baltijos kultūros komiteto posėdis. Lietuvos kultūros viceministrė Gintautė Žemaitytė su Latvijos kultūros ministerijos ir Estijos kultūros ministerijos sekretoriais bei kitais Baltijos šalių kultūros ministerijų pareigūnais nuotoliniu būdu aptarė svarbiausias šalių kultūros politikos aktualijas ir Baltijos šalių bendradarbiavimo iniciatyvas. Susitikimo organizatorė Estija pristatė naujas aktualijas kultūros paveldo srityje, susijusias su saugumo rizikų valdymu kultūros paveldo objektuose bei efektyviu priešgaisrinės saugos nuostatų tokiuose objektuose įgyvendinimu. Susitikime kalbėta ir apie COVID-19 situaciją, jos įtaką kultūros sektoriui. Diskusijoje aptartos Baltijos filmų ir televizijos fondo steigimo galimybės.